

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ДИТЯЧОГО ВІДПОЧИНКОВО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ В ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Висвітлено особливості організації дитячого відпочинку в Тернопільській області. Особливу увагу звернено на організацію дитячого відпочинку у закладах оздоровлення. Охарактеризовано стан охоплення оздоровленням та відпочинком дітей області. Проаналізовано основні показники кількості оздоровлених дітей, які потребують соціального захисту: сиріт і позбавлених батьківського піклування, інвалідів, дітей з малозабезпечених, багатодітних та неповних сімей, дітей, які постраждали унаслідок аварії на ЧАЕС, середньооблікову кількість штатних працівників цих закладів та вартість перебування дитини в оздоровчому закладі. Показано організацію пришкольніх оздоровчих таборів з денним перебуванням, які були організовані в усіх районах області.

Ключові слова: дитячий туризм, дитячий оздоровчий заклад, табір відпочинку, пришкольній оздоровчий табір, дитячий відпочинок.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У сучасних умовах туризм є пріоритетною галуззю економіки в Україні загалом і в окремих її регіонах. Ця галузь відрізняється від інших сфер економіки тим, що доходи від неї мають не одномоментний характер, а збільшуються по мірі встановлення довірливих стосунків між споживачами туристичних послуг і виробником туристичних послуг, тому слід очікувати, що залучення підлітків і молодих людей до туристичної діяльності з раннього віку, також показ кращого туристичного продукту в момент високого емоційного сприйняття, що властиве для юного віку призведе до збільшення потреб в туристичних поїздках в зрілому віці. Крім того, розвиток дитячого і молодіжного туризму призведе до збільшення кількості молодих людей, котрі оберуть своєю професією туристичну галузь, що дозволить вирішити проблему підготовки кадрів туристичної галузі. Саме тому, а також через те, що туризм є важливим засобом оздоровлення і відпочинку дітей, посилюється увага до проблем розвитку дитячого і молодіжного туризму.

За останні роки в Україні зберігається тенденція до погіршення стану здоров'я дітей, яка зумовлена негативними факторами соціально-економічного, екологічного та психоемоційного характеру. Тому актуальним питанням зараз є організація відпочинку дітей. Саме перебування в таборі відпочинку істотно відрізняється від домашнього побуту, це – можливість постійного спілкування з природою, однолітками, спільне проживання дітей у групі ровесників дозволяє навчати їх нормам соціального життя, поведінки в колективі, зберігати культуру взаємовідносин, сприяє розкриттю здібностей дітей, прояву ініціативи, прилученню до духовності, засвоєнню принципу безпечно-го та здорового способу життя.

Аналіз останніх публікацій і досліджень.

Вивченням дитячого і молодіжного туризму в Україні займалися В. Аксанюк, О. Бейдик, Ю. Грабовський, О. Колотуха, С. Кузнецов, О. Любіцева, Ю. Нікітенко, В. Орловська, В. Пестушко, Н. Савченко, А. Шипко. Однак ще недостатньо висвітленими є чинники і ресурсний потенціал розвитку цієї галузі у регіонах, мало досліджень територіальної організації дитячих відпочинково-оздоровчих закладів тощо. Тому проблеми обґрунтування необхідності розвитку даної галузі в Тернопільській області є досить актуальним.

Виклад основного матеріалу. Дитячий туризм є важливою складовою туристичної галузі, позаяк саме діти є найбільшою когортою туристів в нашій країні. У його структурі виділяють такі види, як внутрішній та виїзний. Внутрішній дитячий туризм включає: екскурсії для школярів, спортивний туризм (у тому числі спортивно-туристські змагання) активний або пригодницький вид туризму, який передбачає перебування дітей в наметових містечках, де їм у формі гри ненав'язливо прививають навички виживання в дикій природі та надання першої медичної допомоги, що дозволяє розвинути творчі і спортивні навички дитини; самодіяльний, пізнавальні і рекреаційні тури на комерційній основі та оздоровчий туризм, який проводиться для дітей на базі санаторіїв з відповідним профілем лікування та передбачає не тільки відпочинок а й оздоровлення дитини; освітній – ця галузь туризму є найбільш розповсюджена зараз. Саме вона передбачає освітні подорожі дітей у спеціальні табори чи центри в яких крім спеціальних аудиторій для навчання є все для повноцінного відпочинку. Заняття в них проводяться не за шкільною системою, у формі цікавої гри, та включають в себе розважальні аспекти екскурсії, спортивні конкурси. Виїзний туризм передбачає освітні і заохочувальні виїзди для талано-

витих підлітків та виїзди в міжнародні дитячі центри.

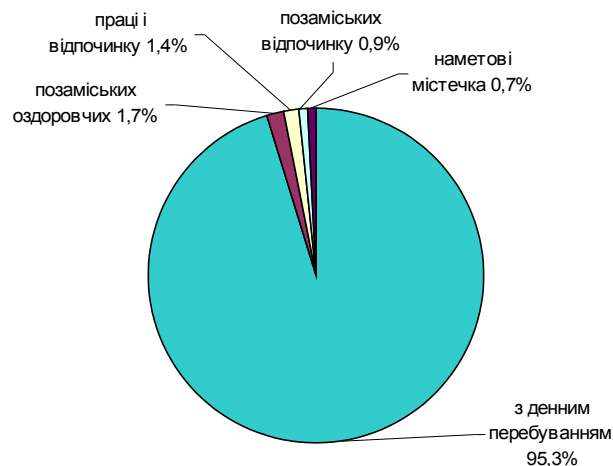
За тематичними напрямками пізнавальні подорожі школярів можна розділити на: етнографічні, геологічні, екологічні, історичні, археологічні та інші види виїздів; за способом організації – планові та самодіяльні, за тривалістю: одно-дводенні та багатоденні; за сезонністю: сезонні або канікулярні (осінь, зима, весна 8-12 днів, літо-3 місяці) та міжсезонні.

У галузі дитячого туризму в Україні одночасно працюють як комерційні, так і некомерційні організації. Комерційна сфера представлена туристичними фірмами, туристичними базами що працюють із школярами, некомерційна сфера представлена державними освітніми установами, суспільними об'єднаннями (туристськими клубами, спортивними секціями дитячими і молодіжними громадськими організаціями). Робота структур некомерційної сфери не пов'язана з одержанням прибутку і здійснюється за рахунок держави, також оплати батьків. На сьогоднішній день зустрічається змішаний тип організації дитячого туризму, що поєднує державні дотації із фінансовими вкладеннями різних фондів. В освітніх установах (школах, гімназіях, ліцеях) в навчальних програмах передбачені заняття краєзнавчо-туристичного напрямку. Щодо установ позашкільної освіти їх можна поділити на спеціалізовані та різнопрофільні. До спеціалізованих

установ дитячого туризму можна віднести станції юних туристів центри дитячого туризму та туристичні бази, оздоровлення дітей в цих установах відбувається, як правило, шляхом продажу путівок.

Дитячий туризм передбачає груповий відпочинок дітей віком від 7 до 15 років з різною метою, в обов'язковому супроводі вчителів та екскурсоловів. Після деякого спаду в 90-х роках ХХ століття, дитячий туризм в Україні відроджується і ставить перед собою завдання насамперед зміцнення здоров'я та всебічний розвиток дітей. Найбільш поширеними є традиційні оздоровчі табори, які розташовані на берегах річок чи в екологічно чистих лісових зонах. Зараз активно розвиваються тематичні табори, перебування в яких передбачає присвячення часу певному заняттю чи захопленню, існують спортивні, археологічні та релігійні дитячі табори.

У літній період 2011р в Тернопільській області працювало 424 дитячі заклади оздоровлення та відпочинку, які належали підприємствам, державним та громадським організаціям, серед них найбільше 404 – з денним перебуванням, це пришкільні табори, організовані в усіх районах області. На території області функціонувало 7 позаміських закладів оздоровлення та 4 позаміські заклади відпочинку, 6 таборів праці та відпочинку, 3 наметові містечка.

Рис. 1. Розподіл дитячих оздоровчих закладів, Тернопільської області, які працювали влітку 2011 року, за типами.

Упродовж літа 2011р. в дитячих закладах оздоровлення та відпочинку, організованих в області, відпочили та оздоровились 28,9 тис. дітей що на 21,4% більше, ніж влітку 2010р., і найбільше із них 4,3 тис. або 84,0% – у пришкільних таборах із денним перебуванням.

Із загальної кількості дітей, які відпочили та оздоровились, 28,6 тис. 99,0% – діти нашої області та 0,3 тис. 1,0% – діти з інших областей України.

У позаміських закладах оздоровлення та відпочинку інших областей України перебува-

ли 1,1 тис. дітей нашої області. У загальному підсумку за літній період 2011р. оздоровились та відпочили 29,7 тис. школярів нашої області.

Охоплення оздоровленням та відпочинком дітей області в дитячих закладах оздоровлення та відпочинку влітку 2011р. становило 26,0% до загальної кількості дітей віком 7–16 років.

Значно менший цей показник у порівнянні з пересічнообласним у Зборівському та Терновлянському районах – по 22%, Козівському, Монастирському та Чортківському – по 20%, Лановецькому та Шумському – по 15%, Тернопільському – 10%, Кременецькому – 5% та в м. Тернополі – 7%.

Таблиця 1.

Кількість дітей, які відпочивали в дитячих закладах оздоровлення та відпочинку у областях Західного регіону (осіб)*

Адміністративні одиниці	2010р.	2011р.	Питома вага в загальній кількості оздоровлених по Україні в 2011р., відсотків
Волинська	55244	55630	3,1
Закарпатська	77812	79403	4,4
Івано-Франківська	83588	82568	4,6
Львівська	49964	91267	5,1
Рівненська	66650	55678	3,1
Тернопільська	23800	28927	1,6
Хмельницька	84474	83788	4,7
Чернівецька	52337	51673	2,9
Всього: в Україні	1718052	1784781	100,0

* За даними Головного управління статистики в Тернопільській області.

Таблиця 2

Кількість дітей, які оздоровлювалися у дитячих оздоровчих закладах (таборах) улітку у районах Тернопільської області.*

	Оздоровлено дітей улітку – усього, осіб		Кількість оздоровлених дітей у % до загальної кількості дітей 7–16 років	
	2010	2011	2010	2011
По області	24836	29688	21	26
Бережанський	1846	1948	40	42
Борщівський	4052	3817	53	50
Бучацький	298	3094	4	38
Гусятинський	3226	3362	49	51
Заліщицький	2453	2143	45	40
Збаразький	3136	2438	49	38
Зборівський	1063	1126	21	22
Козівський	871	837	21	20
Кременецький	140	419	2	5
Лановецький	424	506	13	15
Монастирський	283	664	9	20
Підволочиський	945	1423	20	30
Підгаєцький	831	1046	35	44
Терновлянський	439	1587	6	22
Тернопільський	1001	625	15	10
Чортківський	161	1610	2	20
Шумський	790	631	19	15
м.Тернопіль	1291	1352	6	7

* За даними Головного управління статистики в Тернопільській області.

Загалом слід відзначити, що за літній період 2011року у санаторно-курортних закладах відпочивали та оздоровлювалися 8,7 тис. дітей віком 0–17 років, що на 23,3% більше в порівнянні з 2010р.

Майже 7,7 тис. дітей оздоровлювалися

упродовж тривалого часу. Серед них 38,2% – діти нашої області та 61,8% – діти з інших областей України, які відпочивали та оздоровлювалися у санаторно-курортних закладах нашої області.

Впродовж літнього періоду оздоровлено

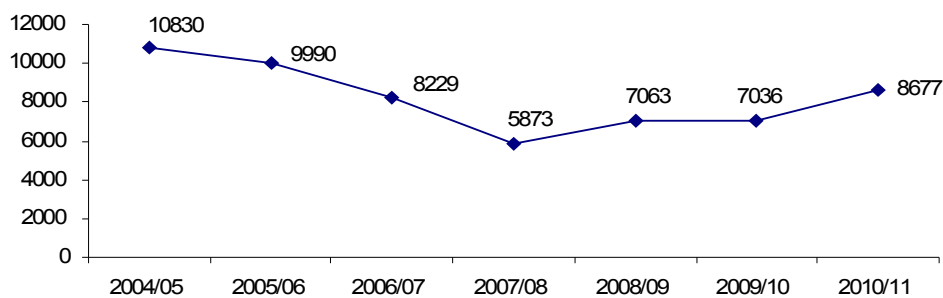
2,9 тис. дітей 33,2% до загальної кількості оздоровлених дітей віком 0–17 років. Серед них. 45,5% – діти з нашої області і майже 54,5% – діти з інших областей України.

У дитячих санаторіях поправили своє здоров'я 4,5 тис. дітей віком 0–17 років, що в 1,7 рази більше, ніж у 2010 році. В обласному дитячому санаторію для хворих на туберкульоз упродовж 2011 року оздоровилось 346 дітей, майже половина із них (49,7%) були оздоровлені впродовж літнього періоду.

Крім того, в санаторно-курортних закладах

інших областей України впродовж звітного року оздоровились і відпочили 14,1 тис. дітей нашої області віком 0–17 років, у тому числі 5,4 тис. осіб – за літо 2011 року.

У рамках програми оздоровлення дітей за рішенням тендерних комісій у двох санаторіях області здійснювалося оздоровлення дітей у групах цільового призначення. Ці групи були організовані з найменш захищених категорій дітей (сиріт, інвалідів, з малозабезпечених, багатодітних та неповних сімей, постраждалих унаслідок аварії на ЧАЕС).

Рис.2. Кількість дітей віком 0–17 років, оздоровлених у санаторно-курортних і оздоровчих закладах Тернопільської області

При організації дитячого відпочинку в закладах оздоровлення та відпочинку (таборах) теж багато уваги приділялось дітям, які потребували соціального захисту: сиротам і тим, що були позбавлені батьківського піклування, інвалідам, дітям з малозабезпечених, багатодітних та неповних сімей, дітям, що постраждали унаслідок аварії на ЧАЕС особливу увагу було приділено особам, які постраждали внаслідок аварії на ЧАЕС. Як упродовж тривалого часу, так і впродовж одного-двох днів, оздоровились і відпочили 4,9 тис. осіб, що постраждали внаслідок аварії на ЧАЕС (30,8% до загальної кількості оздоровлених), у т.ч. у санаторіях – 4,8 тис. осіб, санаторіях-профілакторіях – 46 осіб, базах відпочинку – 55 осіб. У рамках програми оздоровлення дітей за рішенням тендерних комісій у двох санаторіях області здійснювалося оздоровлення дітей у групах (змінах) цільового призначення. Ці групи були організовані з найменш захищених категорій дітей (сиріт, інвалідів, з малозабезпечених, багатодітних та неповних сімей, постраждалих унаслідок аварії на ЧАЕС). У групах цільового призначення оздоровились 1,2 тис. дітей, серед них 0,9 тис. дітей, котрі постраждали внаслідок аварії на ЧАЕС.

При організації дитячого відпочинку в закладах оздоровлення та відпочинку (таборах) теж багато уваги приділялось дітям, які потребували соціального захисту: сиротам і позбавленим батьківського піклування, інвалідам, дітям з малозабезпечених, багатодітних та неповних сімей, дітям, постраждалим унаслідок аварії на ЧАЕС.

Серед оздоровлених чорнобильців майже всі діти віком 0–17 років, третя частина з них (32,6%) оздоровились у літній період.

До роботи з дітьми в санаторно-курортних оздоровчих закладах і дитячих закладах оздоровлення та відпочинку було залучено 5,3 тис. працівників, що на 1,0 тис. осіб на 23,8% більше, ніж у 2010р. Серед них 2,5 тис. педагогічного персоналу, по 0,6 тис. – медичного персоналу та працівників кухні, 1,6 тис. – адміністративно-господарського персоналу.

В дитячих закладах оздоровлення та відпочинку області цього року до роботи із дітьми залучалися студенти Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка, Чортківського обласного педагогічного училища ім. О. Барвінського, Кременецького гуманітарно-педагогічного інституту ім. Т. Шевченка, педагогічні працівники, що

мають творчі здібності та навички виховної роботи.

Упродовж останніх трьох років кількість оздоровлених у санаторно-курортних закладах зменшується. Головною причиною цього є нестача коштів у населення для придбання путівок через їх високу вартість. Середня вартість одного дня в санаторно-курортних закладах становила 145 гривень, відповідно в санаторіях – майже 168 гривень, санаторіях-профілакторіях – 61 гривень, базах відпочинку – 33 гривень.

Внаслідок цього в області приділяється велика увага літньому оздоровленню дітей. Пришкільні табори з денним перебуванням були організовані в усіх районах області, оздоровлення дітей у цих закладах організували відділи освіти райдержадміністрацій. Кожна дитина відпочивала та оздоровлювалася в дитячому закладі оздоровлення та відпочинку в середньому 15 днів, у позаміських оздоровчих таборах – 19 днів.

Таблиця 3

Кількість дітей віком 0–17 років, котрі оздоровлювались у санаторно-курортних закладах Тернопільської області, з числа постраждалих унаслідок аварії на ЧАЕС(осіб)

	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10	2010/11
Усього	7457	5597	3219	1123	2277	2362	4850
У санаторіях	7372	5517	3099	1043	2197	2294	4795
На базах відпочинку	85	80	120	80	80	68	55

* За даними Головного управління статистики в Тернопільській області.

Таблиця 4

Середньооблікова кількість штатних працівників санаторно-курортних закладів Тернопільської області (осіб).

	Усього в закладах тривалого перебування	У тому числі		
		у санаторіях	у санаторіях-профілакторіях	на базах та в інших закладах відпочинку
Усього	967	845	105	17
Лікарів	71	53	18	–
Середнього медичного персоналу	217	188	29	–
Іншого персоналу	679	604	58	17

* За даними Головного управління статистики в Тернопільській області.

Проте залишається проблемним фінансування літнього оздоровлення та відпочинку дітей. Якщо у позаміських закладах оздоровлення середня вартість одного дня перебування дитини становила 92 гривні, то в закладах відпочинку – 8 гривень, а у таборах з денним перебуванням (пришкільних) – лише 4 гривні, що є одним із найнижчих показників в Україні. Загалом вартість одного дня перебування дитини в дитячому закладі оздоровлення та відпочинку в середньому по області становила 19 гривень.

Загальна вартість перебування дітей у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку становила 7,9 мільйонів гривень. Для розвитку цього виду туризму необхідний пошук нових форм відпочинку і оздоровлення, як стаціонарних, так і не постійних. Зважаючи на сприят-

ливу екологічну ситуацію, багатий ресурсний потенціал, Тернопільська область може стати у майбутньому важливим регіоном розвитку дитячого і молодіжного туризму всеукраїнського значення.

Висновки. На нашу думку, саме дитячий туризм завдяки різноманітності форм та методів виховання, організацією екскурсій для школярів, спортивно-туристських змагань, самодіяльними шкільними обмінами, пізнавальними і рекреаційними дитячими турами, оздоровленням та відпочинком в дитячих таборах, а також виїзним туризмом заохочувальними виїздами для талановитих підлітків, виїздами міжнародні дитячі центри (табори) і т., дає можливість популяризувати здоровий спосіб життя для підлітків, сприяє їх відпочинку та оздоровленню.

Література:

1. Колотуха О.В. Пріоритетні напрямки удосконалення структури і територіальної організації дитячо-юнацького туризму в Україні / О.В.Колотуха // Краєзнавство і туризм: освіта, виховання, стиль життя. Матер. IV Міжн. наук.-практ. конф. (16-18.09.2004 р.). – Херсон: Штрих, 2004. – С. 101-106.
2. Колотуха О.В. Дитячо-юнацький туризм як об'єкт суспільно-географічних досліджень / О.В.Колотуха // Актуальні

проблеми розвитку економіко-географічної науки та освіти в Україні: Зб. тезів доповідей. – К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2003. – С. 171-175.

3. Любіцева, О. О. Туристичні ресурси України: навч. посібник / О. О. Любіцева [и др.]. – К. : Альтерпрес, 2007. – 369 с.: іл., картосхеми. – (Серія "Бібліотека професійного менеджера"). – 436 с.

Резюме:

О. Фиткайло. СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ РАЗВИТИЯ ДЕТСКОГО ОЗДОРОВИТЕЛЬНОГО ТУРИЗМА В ТЕРНОПОЛЬСКОЙ ОБЛАСТИ.

Освещены особенности организации детского отдыха в Тернопольской области. Особое внимание обращено на организацию детского отдыха в оздоровительных учреждениях. Охарактеризовано состояние охвата оздоровлением и отдыхом детей области. Проанализированы основные показатели количества оздоровленных детей, нуждающихся в социальной защите: сирот и лишенных родительской опеки, инвалидов, детей из малообеспеченных, многодетных и неполных семей, детей, пострадавших вследствие аварии на ЧАЭС, среднеуточное количество штатных работников этих учреждений и стоимость пребывания ребенка в оздоровительном заведении. Показано организацию пришкольных оздоровительных лагерей. с дневным пребыванием, которые были организованы во всех районах области.

Ключевые слова: детский туризм, детское оздоровительное учреждение, лагерь отдыха, пришкольный оздоровительный лагерь, детский отдых,

Summary:

О. Fitkaylo. CURRENT STATUS OF CHILDREN RECREATION, HEALTH TOURISM IN THE TERNOPIIL REGION.

The specific features of children's activities in the Ternopil region. Particular attention is paid to the organization of children's activities in healthcare institutions. We characterize the state of rest and recovery coverage area children. The main indicators of healthier children who need social protection: orphans and deprived of parental care, disabled children from poor, large and single-parent families, children who have suffered as a result of the accident, the average number of full-time employees of these institutions and the cost of the child's wellness institution. Displaying organizing a school health camps. with day care, which were organized in all districts.

This industry differs from other sectors of the economy so that revenues from it are not one-stage character, and increases as establishing trust between consumers of tourism services and manufacturer of travel services, so it is expected that the involvement of adolescents and young people in tourism activities at an early age also show a better tourism product at the time of high emotional perception, which is characteristic for a young age will lead to an increase in demand for tourist trips into adulthood.

Keywords: children tourism, recreational establishment, camp area, a school camp, children's holiday.

Рецензент: проф. Заставецька О.В.

Надійшла 01.11.2012р.
